

CARTES ARQUEOLÒGIQUES SUBAQUÀTIQUES DE MENORCA

El 1996 l'Associació d'Amics del Museu de Menorca va engegar un projecte d'investigació orientat a l'estudi i la conservació del patrimoni cultural subaquàtic del litoral de Menorca.

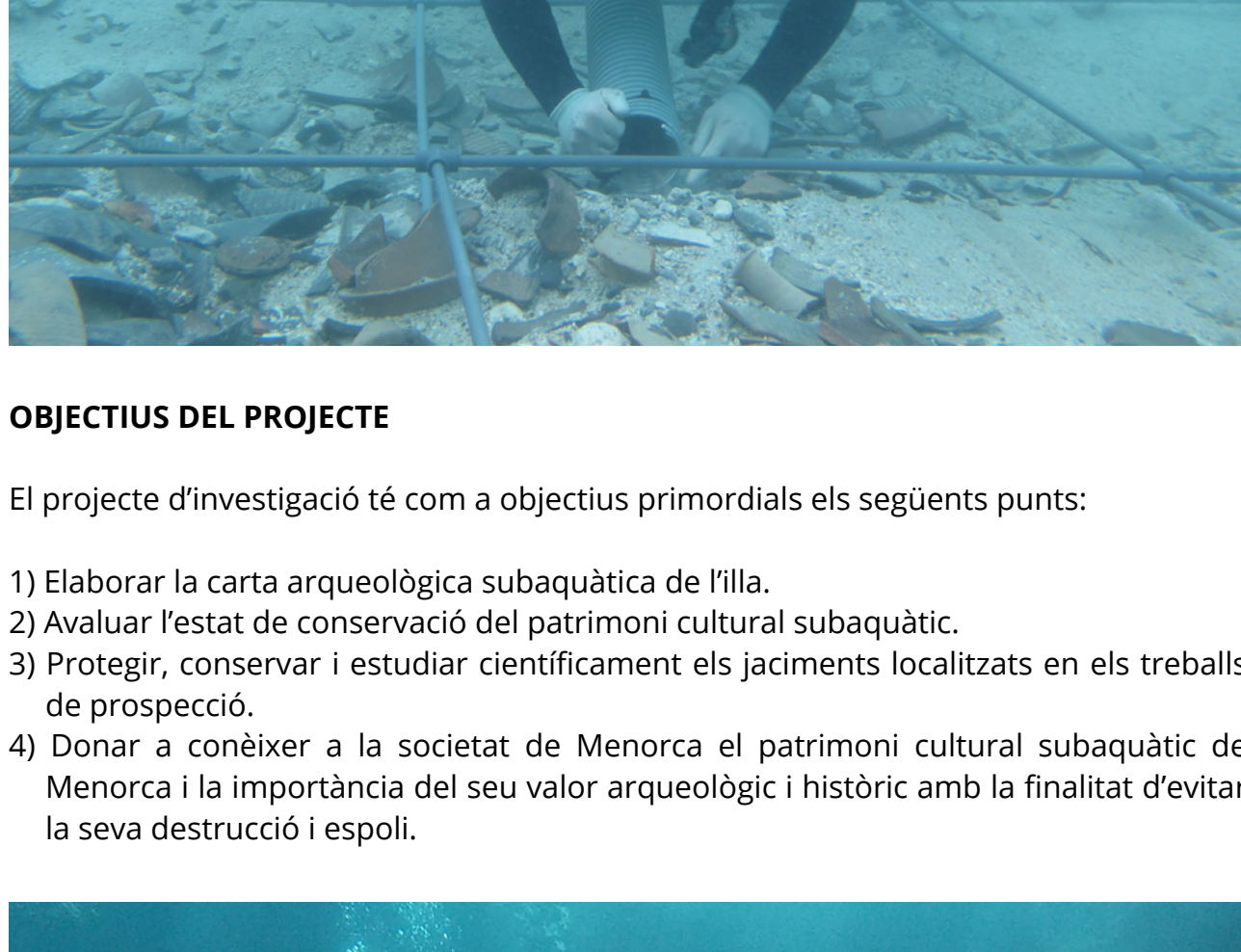
COM NEIX EL PROJECTE

Als anys vuitanta del segle XX el Govern de les Illes Balears va manar realitzar les cartes arqueològiques terrestres de la Comunitat Autònoma, amb la finalitat de donar una adequada protecció als jaciments arqueològics de les illes. Desgraciadament aquests treballs de prospecció no van incloure la prospecció subaquàtica del litoral de les illes que conformen l'arxipèlag.

A finals dels anys noranta, el Consell Insular de Menorca, davant l'augment dels projectes d'obra pública i privada que afectaven el litoral, davant les alarmants notícies sobre el continuat espoli del patrimoni subaquàtic i, davant la manca d'una informació fiable sobre l'estat de conservació dels pocs jaciments arqueològics i històrics coneguts submergits al litoral de l'illa, decideix iniciar les cartes arqueològiques subaquàtiques.

És en aquest moment quan aquesta institució menorquina planteja a Amics del Museu de Menorca la necessitat de realitzar un projecte científic de llarga durada que tingüés com a finalitat la confecció del catàleg de jaciments subaquàtics del litoral menorquí.

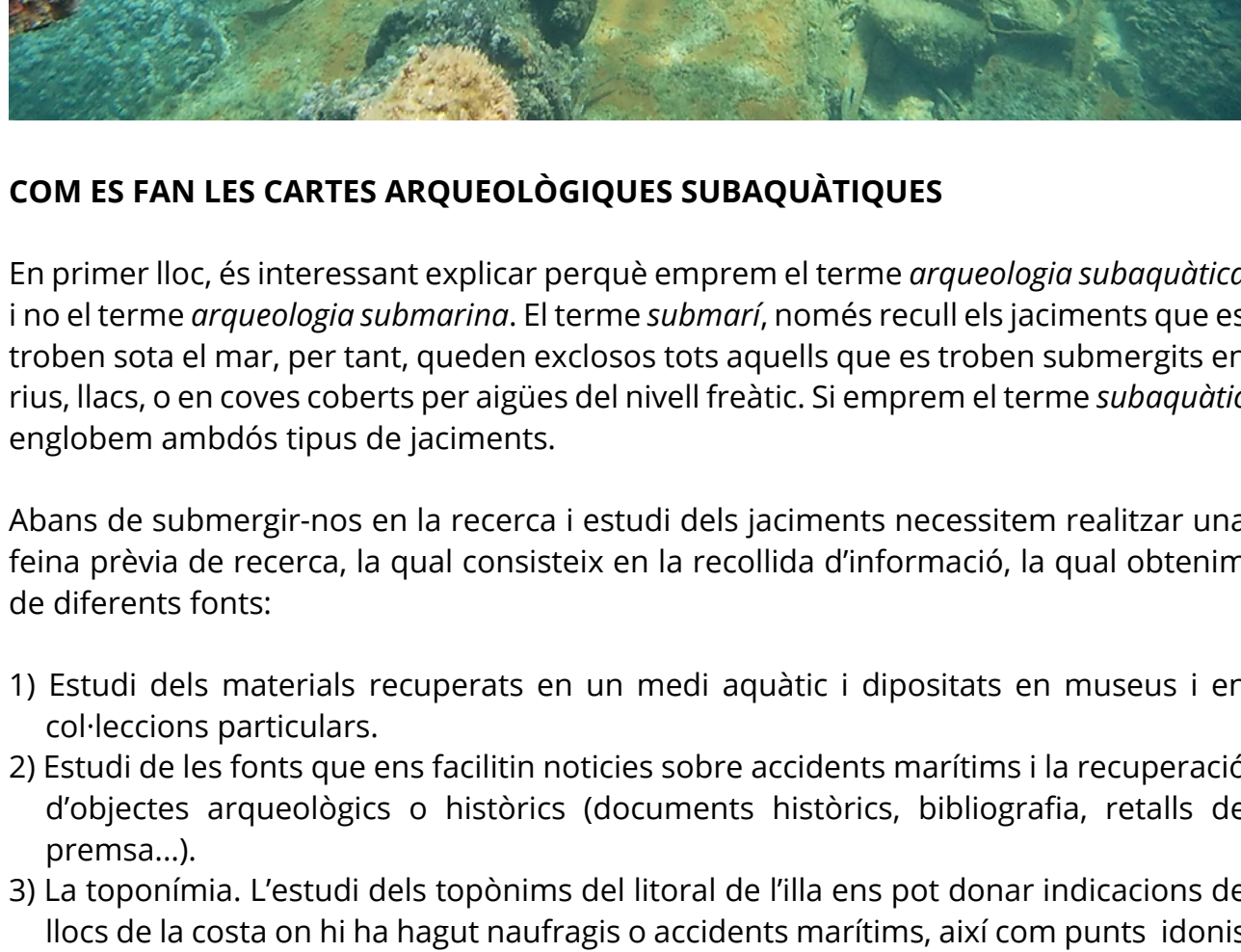
Els actors d'aquest projecte són la Conselleria de Cultura del CIME, amb el seu servei de Patrimoni, que aporta l'ajuda econòmica per desenvolupar-lo, el Museu de Menorca, que aporta les seves instal·lacions i avala científicament el projecte, i els Amics del Museu de Menorca, que coordina els treballs subaquàtics de recerca.

OBJECTIUS DEL PROJECTE

El projecte d'investigació té com a objectius primordials els següents punts:

- 1) Elaborar la carta arqueològica subaquàtica de l'illa.
- 2) Avaluat l'estat de conservació del patrimoni cultural subaquàtic.
- 3) Protegir, conservar i estudiar científicament els jaciments localitzats en els treballs de prospecció.
- 4) Donar a conèixer a la societat de Menorca el patrimoni cultural subaquàtic de Menorca i la importància del seu valor arqueològic i històric amb la finalitat d'evitar la seva destrucció i espoli.

COM ES FAN LES CARTES ARQUEOLÒGIQUES SUBAQUÀTIQUES

En primer lloc, és interessant explicar perquè fem el terme *arqueologia subaquàtica* i no el terme *arqueologia submarina*. El terme *submarí*, només recull els jaciments que es troben sota el mar, per tant, queden exclosos tots aquells que es troben submergits en rius, llacs, o en coves coberts per aigües del nivell freàtic. Si fem el terme *subaquàtic* englobem ambdós tipus de jaciments.

Abans de submergir-nos en la recerca i estudi dels jaciments necessitem realitzar una feina prèvia de recerca, la qual consisteix en la recollida d'informació, la qual obtenim de diferents fonts:

- 1) Estudi dels materials recuperats en un medi aquàtic i dipositats en museus i en col·leccions particulars.
- 2) Estudi de les fonts que ens facilitin notícies sobre accidents marítims i la recuperació d'objectes arqueològics o històrics (documents històrics, bibliografia, retalls de premsa...).
- 3) La toponímia. L'estudi dels topònims del litoral de l'illa ens pot donar indicacions de llocs de la costa on hi ha hagut naufragis o accidents marítims, així com punts idonis per fondejar.
- 4) Les Fonts orals. Entrevistes amb o capbussadors i pescadors, els quals ens poden informar sobre punts on han vist o recuperat objectes arqueològics o històrics.
- 5) Estudi dels vents i corrents marins predominants a l'illa, així com de l'orografia de la costa. El seu estudi ens proporciona informació per localitzar accidents geogràfics que puguin provocar naufragis, o punts de la costa òptims per fondejar.

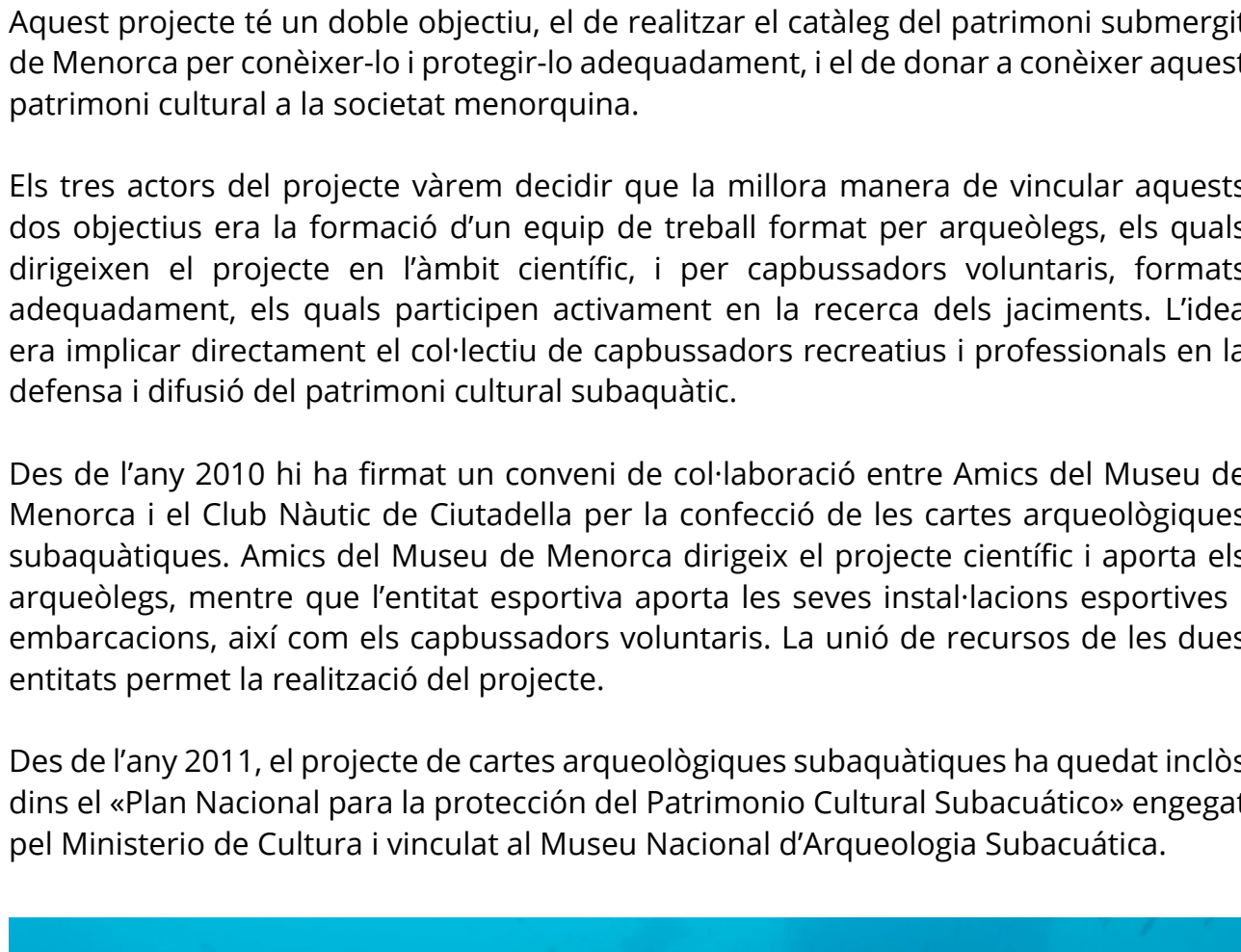
Recollida i analitzada aquesta informació podem decidir quins punts de la costa volem estudiar, i, d'aquesta manera, podem confeccionar un programa de prospecció i recerca.

Els treballs de prospecció consisteixen en la inspecció ocular de la zona o punt de la costa objecte d'estudi sense realitzar cap tipus de remoció del fons marí i s'avaluen, in situ, les restes que es puguin localitzar. Només en casos excepcionals es procedeix a la recuperació d'objectes del fons marí i sempre amb la prèvia autorització del Servei de Patrimoni del CIME.

A les immersions realitzem fotografies i filmacions dels jaciments i les restes que contenen. La informació recollida serveix per determinar el tipus de jaciment localitzat, la cronologia del mateix, alhora que servirà per comparar la informació amb l'obtinguda en posteriors immersions per tal d'avaluar l'estat de conservació dels mateixos. Els jaciments se situen mitjançant un dispositiu de posicionament global (GPS).

El tercer pas consisteix a registrar en una fitxa arqueològica totes les dades obtingudes en les dues passes anteriors. Aquestes fitxes, juntament amb la memòria anual dels treballs realitzats són enviades al servei de patrimoni del CIME, el qual les incorpora al catàleg de jaciments arqueològics i històrics de l'illa de Menorca per a la seva protecció.

La darrera fase, i una de les més importants, consisteix en la difusió dels resultats obtinguts al projecte. Aquesta difusió es realitza a dos nivells, per una banda amb la participació en jornades i congressos arqueològics, on presentem els nostres resultats a la comunitat científica, i per altra banda, la difusió divulgativa, on donem a conèixer a la societat menorquina el patrimoni subaquàtic de l'illa.

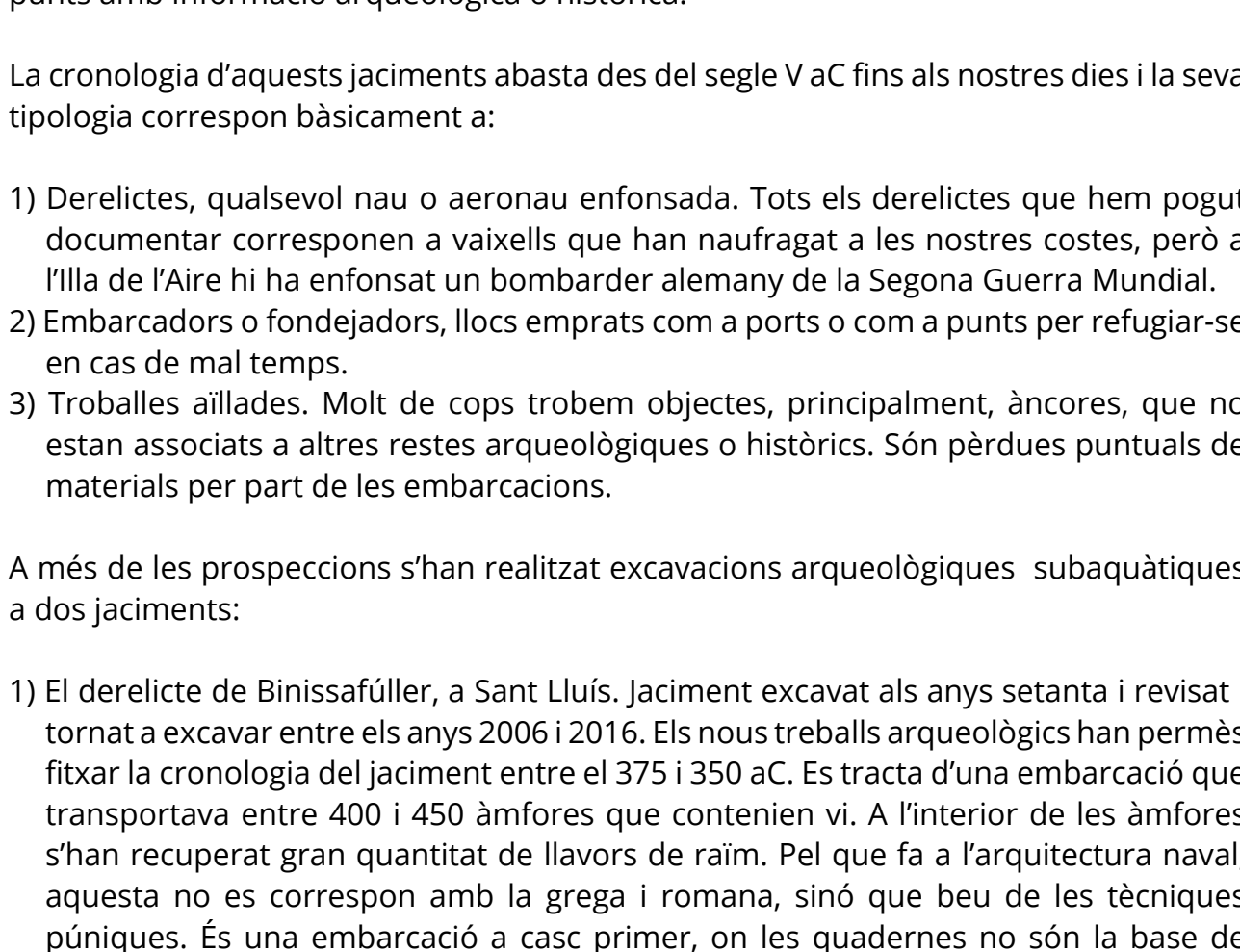
QUI PARTICIPA DEL PROJECTE

Aquest projecte té un doble objectiu, el de realitzar el catàleg del patrimoni submergit de Menorca per conèixer-lo i protegir-lo adequadament, i el de donar a conèixer aquest patrimoni cultural a la societat menorquina.

Els tres actors del projecte vàrem decidir que la millora manera de vincular aquests dos objectius era la formació d'un equip de treball format per arqueòlegs, els quals dirigeixen el projecte en l'àmbit científic, i per capbussadors voluntaris, formats adequadament, els quals participen activament en la recerca dels jaciments. L'idea era implicar directament el col·lectiu de capbussadors recreatius i professionals en la defensa i difusió del patrimoni cultural subaquàtic.

Des de l'any 2010 hi ha firmat un conveni de col·laboració entre Amics del Museu de Menorca i el Club Nàutic de Ciutadella per la confecció de les cartes arqueològiques subaquàtiques. Amics del Museu de Menorca dirigeix el projecte científic i aporta els arqueòlegs, mentre que l'entitat esportiva aporta les seves instal·lacions esportives i embarcacions, així com els capbussadors voluntaris. La unió de recursos de les dues entitats permet la realització del projecte.

Des de l'any 2011, el projecte de cartes arqueològiques subaquàtiques ha quedat inclòs dins el «Plan Nacional para la protección del Patrimonio Cultural Subacuático» engegat pel Ministerio de Cultura i vinculat al Museu Nacional d'Arqueologia Subacuàtica.

TREBALLS REALITZATS I RESULTATS OBTINGUTS

En el moment de començar el projecte d'investigació només comptàvem amb informació de vint-i-quatre jaciments subaquàtics, un en aigües interiors, i vint-i-tres repartits pel litoral de Menorca. En aquests moments tenim documentats prop de quatre-cents punts amb informació arqueològica o històrica.

La cronologia d'aquests jaciments abasta des del segle V aC fins als nostres dies i la seva tipologia correspon bàsicament a:

- 1) Derelictes, qualsevol nau o aeronau enfonsada. Tots els derelictes que hem pogut documentar corresponen a vaixells que han naufragat a les nostres costes, però a l'illa de l'Aire hi ha enfonsat un bombardier alemany de la Segona Guerra Mundial.
- 2) Embarcacions o fondejadors, llocs emprats com a ports o com a punts per refugiar-se en cas de mal temps.
- 3) Troballes aïllades. Molt de cops trobem objectes, principalment, àncores, que no estan associats a altres restes arqueològiques o històrics. Són pèrdues puntuals de materials per part de les embarcacions.

A més de les prospeccions s'han realitzat excavacions arqueològiques subaquàtiques a dos jaciments:

- 1) El derelict de Binissafúller, a Sant Lluís. Jaciment excavat als anys setanta i revisat i tornat a excavar entre els anys 2006 i 2016. Els nous treballs arqueològics han permès fixar la cronologia del jaciment entre el 375 i 350 aC. Es tracta d'una embarcació que transportava entre 400 i 450 àmfores que contenien vi. A l'interior de les àmfores s'han recuperat gran quantitat de llavors de raïm. Pel que fa a l'arquitectura naval, aquesta no es correspon amb la grega i romana, sinó que beu de les tècniques púniques. És una embarcació a casc primer, on les quadernes no són la base de l'esquelet de la nau i van cosides a les traques, les quals són el cos del vaixell. Es tractaria d'un mercader púnic que realitzaria una expedició comercial de vi port a port. No seria una nau que fes un petit cabotatge sinó que correspondria a un vaixell que actua dins unes rutes comercials organitzades per agents comercials.
- 2) L'embarcació de Calescoves. Aquests treballs es van realitzar entre els anys 2017 i 2018 a petició del Servei de Patrimoni del CIME. La campanya de 2018 va comptar amb la col·laboració del CASC de Catalunya.

La campanya del 2017 va consistir en la realització de tota la fotogrametria del fons marí de la cala per tal de poder avaluar els llocs on hi havia més concentració de materials arqueològics i estudiar quina podria ser la millora opció per evitar que els vaixells que fondegen a aquest petit port natural no llaurin el jaciment amb les seves àncores.

La campanya de 2018 va consistir en la realització d'uns sondejos a dos punts de la cala per tal de comprovar el potencial arqueològic del jaciment, alhora que se cercaven elements que ens permetessin documentar l'existència de dos derelictes púnics d'Eivissa a l'interior de la cala. No va ser possible determinar la presència d'aquests vaixells enfonsats, però els materials recuperats aporten dades interessants per avançar en l'estudi del jaciment.